

УДК 913.3:314.18:332.122

Логвин М.М., Гусаковська Т.О.

КУЛЬТУРНО-ДУХОВНА СПАДЩИНА ПОЛТАВСКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ТУРИСТИЧНИЙ РЕСУРС

У статті розглядається історична та культурно-духовна спадщина як важлива складова туристичного бізнесу окремого регіону. Підкреслюється роль паломницького туризму. Аналізується відмінність паломника від туриста в сучасному глобалізованому суспільстві. Як підсумок, мовиться про співпрацю туристичного бізнесу і науковців.

В статье рассматривается историческая и культурно-духовное наследие как важная составляющая туристического бизнеса отдельного региона. Подчеркивается роль паломнического туризма. Анализируется отличие паломника от туриста в современном глобализованном обществе. Как итог, говорится о сотрудничестве туристического бизнеса и ученых.

In the article a historical, cultural and spiritual legacy is examined as a constituent of tourist business of separate region is important. The role of tourism of pilgrim is underlined. The difference of pilgrim is analysed from a tourist in modern globalizing society. As a result, talked about the collaboration of tourist business and research workers.

Вступ. Постановка проблеми. Туризм ХХІ ст. – один із видів економічної діяльності, що динамічно розвивається. Туризм сьогодні виконує не тільки економічну, медико-біологічну, соціально-культурну і екологічну, але і пізнавально-виховну функцію. Сучасний турист прагне використовувати вільний час раціонально, з найбільшою фізичною і інтелектуальною віддачею. Він прагне до оволодіння великими масивами інформації, поєднуючи відпочинок з пізнанням історії, культури та духовної спадщини території рекреації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історико-культурну спадщину досліджували в своїх працях Александрова А.Ю., Бейдик О.О., Гаврилишин І.П., Дмитрук О.Ю., Кифяк В.Ф., Любіцева О.О., Рутинський М.Й. і ін. В першу чергу, це стосується класифікації туризму за видами і аналіз груп туристичних ресурсів. Вони відзначають, що історико-культурний (екскурсійний, пізнавальний) туризм є найбільш популярним і масовим сьогодні як у світі, так і в Україні. Історико-культурну спадщину України можна вважати достатньою для успішного розвитку даного виду туризму. Проблеми дослідження збереження, відновлення і використання культурної спадщини Полтавської області знаходяться не в системному стані. Комплексна підготовка об'єктів для представлення туристам поки не активована.

Мета даної роботи – розкриття можливостей використання історичного та культурно-духовного спадку Полтавської області для становлення і розвитку як туристичної галузі в цілому, так і сфери гостинності та супутніх галузей.

Виклад основного матеріалу. Важливою складовою ресурсно-туристичного потенціалу є історичні та культурно-духовні об'єкти минулого різних регіонів України. Гуманітарне значення історико-культурного туризму полягає у використанні його можливостей у формуванні національної свідомості, вихованні патріотизму, подоланні провінціальності і комплексу неповноцінності, розширенні світогляду. Вважаємо, що одним із стратегічних пріоритетів розвитку туризму в Україні повинен стати екскурсійно-українознавчий дитячий і молодіжний туризм [6]. Одним з кроків до його реалізації може бути обов'язкове введення до шкільної навчальної програми відвідин місцевих музеїв і видатних місць, а також українознавчі туристичні подорожі по країні. Не можна применшувати освітній вплив пізнавального туризму і на старше покоління у напрямі відновлення історичної пам'яті народу, відродження і усвідомлення глибинного змісту культурних, етнічних і духовно-релігійних традицій народу. Тут важливо нагадати окремі тези А.С. Панаріна, який говорив що культура модерну може бути представлена

фігурою паломника, культура постмодерну – фігурою туриста. Свідомість паломника доцентрова: де б він не знаходився, його шлях до Мекки або до Єрусалиму означає, що місце його постійного перебування і священний центр світу суть точки єдиного організованого й ієрархізованого простору, що надає нашому життю вищого сенсу. Паломник йде не милуватися визначними пам'ятками, а підтвердити свою ангажованість єдиними цінностями, які просторова віддаленість не може ослабити.

Зовсім інакше поводить турист як центральна фігура постмодерністської епохи. Він перетинає континенти, бажаючи спробувати культурної екзотики, яка не більше ніж цікава. Тут не передбачається ангажованість тими сутностями і цінностями, якими насичене інокультурне середовище. Навпаки, відчуття усунутості від нього – свідомість вільного спостерігача або ігрового стилізатора складає головну окрасу туризму. Турист не шукає єдиного сенсу; навпаки, він перетинає межі різних культур, кожного разу розраховуючи побачити щось принципово нове. Чим вища дискретність соціокультурного поля світу, тим гостріше задоволення туриста. Його б влаштувала повна мозаїчність світу, населеного різними людськими видами.

Справжнє значення має те, який антропологічний статус ми надаємо культурним відмінностям. Одна справа, якщо за цими відмінностями не втрачається принципова єдність людського роду і єдність історичної перспективи; інша справа, якщо ми непомітно для себе перетворюємося на «доброзичливих расистів» культурологічного спрямування, які заперечують єдність людства під приводом пошани соціокультурного плюралізму. Паломник свято вірив у єдність людського роду, в єдність світу, тому був готовий сперечатися про цінності. Насправді: якщо мова йде про єдиний простір, в якому всім належить жити, то різні проекти і цінності варто співставляти з метою відбору якнайкращих, призначених для всього людства. Турист відмовляється сперечатися, оскільки готовий повірити, що наша планета населена різними людськими видами, кожен з яких «по своєму цікавий» і хороший на своєму місці [4, с. 18-19].

Культурно-історичний туризм привертає останнім часом і іноземних туристів, що, у свою чергу, працює на створення позитивного іміджу України. Прикладом може служити проведення матчів Євро – 2012 в Україні, де гості спортивного свята не тільки відвідували футбольні матчі, але і культурно-історичні об'єкти. Більше всього архітектурно-історичних визначних пам'яток, які охороняються державою, у Львівській (3934), Київській (2886) і Чернігівській (2859) областях. Найцінніші культурно-історичні ресурси розміщені в Київській, Львівській, Тернопільській, Полтавській, Чернігівській областях, АР Крим. Значний історичний та культурно-духовний потенціал зосереджений на території Полтавської області. Тут знаходиться близько 7 тис. археологічних об'єктів, 2,5 тисяч об'єктів історії узяті під охорону держави. Найбільш цінними є такі пам'ятники історії і архітектури як ансамбль Круглої площі (1805-1841 рр.), музей І.П. Котляревського, комплекс садиби М.В. Гоголя в с.

Гоголеве Шишацького району, пам'ятник Слави (1805-1811 рр.), будинок губернського земства (1905-1909 рр.), інститут шляхетних дівчат (у 1832 р.), Хрестовоздвиженський монастир (XVII-XVIII ст.), дзвіниця Успенського собору (1774-1801 рр.), Спасо-Преображенський Мгарський монастир у Лубенському районі (XVII-XIX ст.), Спасо-Преображенська церква в с. Великі Сорочинці Миргородського району (у 1734 р.), Миколаївська церква (1794 р.) і Троїцька церква (у 1780 р.) в смт. Диканька. У Полтавській області діють 22 державних музеї і 311 – на громадських засадах. Найстарішим є Полтавський краєзнавчий музей, заснований у 1891 р. при губернській земській управі. За межами України відома Полтавська художня галерея, основою музейних колекцій якої стали твори видатного художника-передвижника М.О. Ярошенко. Музейні зібрання сьогодні представлені полотнами німецької, австрійської, французької, італійської шкіл. У Полтаві діє музей авіації і космонавтики ім. Ю.В. Кондратюка, головним завданням якого є увічнення пам'яті і популяризація творчого спадку видатних учених, конструкторів, організаторів і фахівців у галузі ракетобудування, авіації і космонавтики, народженням або життєдіяльністю пов'язаних із Полтавою. Всього в області функціонує 10 літературно-меморіальних музеїв.

Центрами етнокультурного туризму є с. Великі Сорочинці, де наприкінці серпня відбувається ярмарок, сс. Диканька і Гоголеве, музей ткацтва, вишивки і килимарства в смт. Решетилівка, Національний музей-заповідник українського гончарства в смт. Опішня.

У всьому світі відомі такі комплекси як державний археологічний заповідник «Більське городище скіфського часу» в Зінківському і Котелевському районах, державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви».

Наявність унікальних історико-культурних об'єктів у регіоні є необхідною умовою, але не гарантом розвитку цієї галузі туризму. Необхідне проведення власне маркетингових заходів і логістичних операцій щодо реалізації потенціалу пізнавального туризму: організація транспортного сполучення, розвиток інфраструктури послуг на маршрутах, підготовка відповідних кадрів, рекламні заходи. Важливе значення має як професійний догляд, підтримка об'єктів у належному стані, так і їх наукове дослідження. Адже багато визначних пам'яток знаходяться у незадовільному стані, а кожна десята – в аварійному.

Своєрідною складовою історичної пам'яті народу є сакральні місця і споруди. Паломницький туризм був з давніх часів поширений на території Полтавської області. Інтенсивніше паломницький туризм почав розвиватися з 1990 р., коли почалося відродження діяльності храмів. Центрами паломницького туризму стали Мгарський, Козельщинський і Хрестовоздвиженський монастирі, які відновили свою роботу після оголошення незалежності України. Всього на території області до 1917 р. було близько 800 церков, а на кінець 1960-х рр. їх залишилося близько 50. Навмисне підірвані або розібрані споруди були унікальними зразками

сакральної архітектури. Ситуація була схожою, на жаль, на всій території Полтавської області. Величезний потенціал був назавжди втрачений. Передумовою розвитку туристичної діяльності в області є розвиток музейної справи. Перші приватні музеї функціонували на Полтаві вже в першій половині XIX ст. Н. Беседіна відзначає, що музейні заклади, відкриті для широких верств населення, почали з'являтися в 80-90-х роках XIX ст. Одним з перших в 1891 р. відкрився музей Полтавського губернського земства (в даний час – Полтавський обласний краєзнавчий музей). У його організації важливу роль зіграв В.В. Докучаєв, який передав туди 4000 зразків ґрунтів, 500 зразків гірських порід, 800 листів гербарію [2, с. 159].

Важливим культурним осередком на Полтавщині став Миргородський науковий художньо-промисловий музей, заснований у квітні 1920 р. На кінець 1950-х рр. музейні заклади Полтавщині склали 10% від всієї загальної кількості музеїв УРСР. Причому, в порівнянні з іншими областями України, цей відсоток був достатньо високим. Тим самим, формування музейної мережі стало важливою передумовою розвитку екскурсійної діяльності, масового організованого туризму, просвітницької роботи з школярами і студентами.

Важливість наукового підходу щодо збереження історико-культурного туристичного ресурсу стає ще значимішою, якщо ми визнаємо наявність деструктивного впливу туристичного бізнесу на культуру. Він проявляється як на найнижчому рівні, коли йде мова про руйнування визначних пам'яток матеріальної культури туристами або про заміну справжнього багатозначного змісту культурних традицій інсценованою достовірністю, спрощеним, популяризованим туристичним продуктом, так і на глобальному рівні, – адже туризм є одним з чинників глобалізації, яка приводить до незворотних змін і руйнування культури і самоідентифікації різних етносів.

В Україні на сучасному етапі, коли на першому місці стоїть завдання перебудови туризму як галузі економіки, це ще не усвідомлюється як проблема. Тому науковці повинні ставити за мету діяльності збереження і вивчення колекцій і визначних пам'яток. Науково-дослідна діяльність включає розробку наукової проблематики, ознайомлення з результатами досліджень, шляхом створення нових і розширення старих музейних експозицій, організацію і проведення наукових конференцій, конгресів, симпозіумів, семінарів, видання збірок наукових праць, каталогів колекцій, популяризацію знань про об'єкти через видавничу, рекламну, лекційну діяльність. Це напрям діяльності включає збереження історико-культурної спадщини, проведення охоронних досліджень об'єктів, що руйнуються в результаті дії природних і господарських чинників, контроль за реставрацією і реконструкцією.

Отже, належне вивчення і збереження визначних пам'яток матеріальної і духовної культур, поряд з іншими заходами, забезпечує зростання ролі історико-культурної складової в індустрії туризму. Зокрема,

це можна побачити на прикладі державного історико-культурного заповідника «Поле Полтавської битви». З моменту відкриття в 1909 р. і в радянський період музей Полтавської битви мав пропагандистську мету. З 1991 р. науковці заповідника отримали вихід у світ і доступ до шведських джерел, розширили коло досліджень. Завдяки цьому були внесені корективи до розгляду ходу подій Північної війни і самої Полтавської битви. Матеріали отримані зі Швеції дали можливість створити нову експозицію, особливо цікаву для науковців і туристів з Північної Європи, які стали частими відвідувачами Полтавщини. Сьогодні державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви» єдиний в Україні входить в ІАМАМ – Міжнародну організацію військово-історичних музеїв під егідою ЮНЕСКО і включений у всесвітній туристичний маршрут.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, тільки при тісній співпраці туристичного бізнесу і науковців необхідно, по-перше, зберегти історико-культурну спадщину в належному стані і, по-друге, на високому рівні реалізовувати пізнавально виховну функцію туризму. Історико-культурна складова туристичного комплексу за ефективного і раціонального використання об'єктів культурної спадщини може стати істотним чинником структурних змін в туристичному комплексі як України в цілому, так і окремих її регіонів.

Використані джерела:

1. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії / О.О. Бейдик. – К.: Інститут туризму федерації профспілок України, 1998. – 363 с.
 2. Беседіна Н. Формування мережі державних музеїв на Полтавщині в 1950-1980-х роках / Н. Беседіна // Красзнавство: науковий журнал. – 2009. – №3-4. – С. 157-165.
 3. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг / О.О. Любіцева. – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.
 4. Панарин А.С. Искушение глобализмом / А.С. Панарин. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2002. – 418 с.
 5. Полтавська область: Природа, населення, господарство: Географічний та історико-економічний нарис. – Вид. 2-е, доп. і перероб. / За ред. К.О.Маца. – Полтава: Полтавський літератор, 1998. – 456 с.
 6. Працько І.Г. Історико-культурні туристичні ресурси Полтавщини: проблеми збереження і використання / І.Г. Працько // Мат-ли міжн. наук.-практ. конф. «Регіон – 2006: стратегія оптимального розвитку» (15-16 травня 2006 року, м.Харків). – Харків: РВВ Харківського національного університету ім.В.Н.Каразіна, Харків, 2006. – С.146-148.
- Шендрік Л. Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви»: Путівник / Л. Шендрік, О. Янович. – Полтава, 1999. – 45 с.